

INTERPRETARE MUZICALĂ**ACORDEONUL CA INSTRUMENT MUZICAL
ÎN CONTEXTUL ARTEI INTERPRETATIVE TRADIȚIONALE
DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN SEC. XX–XXI****THE ACCORDION AS A MUSICAL INSTRUMENT IN THE CONTEXT OF
TRADITIONAL INTERPRETATIVE ART IN
THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE 20th–21st CENTURIES****NICOLAE SLABARI,**doctor, lector universitar,
șef al arhivei de folclor,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 781.7(478):780.647.2**780.8:780.647.2.071.2(478)**

În acest articol ne propunem să abordăm unele probleme legate de dezvoltarea artei interpretative tradiționale din Republica Moldova. Având în obiectiv studiul acordeonului, pentru a percepe rolul său ca instrument popular, reflectat prin implantarea sa în mediul tradițional, evoluție, repertoriu și reprezentanți instrumentiști (lăutari), a fost necesară consultarea unor diferite surse istorice, etnologice, etnomuzicologice, inclusiv surse din spațiul virtual. Un rol esențial l-au avut interviurile realizate cu mai multe personalități/reprezentanți ai muzicii tradiționale, care ne-au relatat date importante despre acordeon în Republica Moldova, acoperind perioada de timp a sec. XX – înc. sec. XXI. A fost întreprinsă o încercare de clasificare a varietății repertoriale a acordeonului utilizând criteriile precum: domeniul artistic, contextul social, funcțional, diacronic, aplicativ, etc. Problematika anunțată în mod sumar în articolul de față este vastă, având un caracter complex și necesită studii ulterioare aprofundate.

Cuvinte-cheie: acordeon, lăutari, folclor muzical instrumental, repertoriu folcloric, orchestră de muzică populară, mediu urban, mediu rural

In this article we aim to approach some issues related to the development of traditional interpretative art in the Republic of Moldova. With the aim of studying the accordion, it has been necessary to consult different sources such as historical, ethnological, ethnomusicological and the Internet, in order to perceive its role as a folk instrument, reflected by its implantation in the traditional environment, evolution, repertoire and instrumental representatives (fiddlers). A key role was played by interviews with several personalities / representatives of traditional music, that gave us important facts about the accordion in the Republic of Moldova, covering the time of the 20th and the beginning of the 21st centuries. An attempt was made to classify the accordion repertoire variety using criteria such as the artistic domain, the social, functional, diachronic, applicative context, etc. The scientific problems announced in the article requires a thorough complex study in the future.

Keywords: accordion, fiddlers, instrumental musical folklore, folkloric repertoire, folk music orchestra, urban environment, rural environment

Introducere. Acordeonul ca instrument popular cu un repertoriu specific și reprezentanți instrumentiști (lăutari) este cunoscut în arealul românesc încă de prin anii '30–40 a sec. XX. Acest fapt este atestat în diferite surse documentare, etnologice, etnomuzicologice, surse din internet, dar și menționat în diferite interviuri, realizate cu personalități/reprezentanți ai muzicii tradiționale, în care am abordat și aspectul istoric al artei de interpretare la acordeon în Republica Moldova.

Se știe că acordeonul este un instrument polifonic, portativ, cu rezervor de aer și claviatură, care s-a bucurat de o mare popularitate în perioada interbelică (legat de epoca de glorie a tangoului, de unde va fi preluat în muzica tradițională a mai multor popoare). Cu toate că este un instrument relativ tânăr (sec. XX), acordeonul are instrumente de rudenie cunoscute mai devreme. Cel mai îndepărtat strămoș

al acordeonului după unele surse bibliografice, se pare că ar fi în China antică, încă de pe timpul dinastiei Fong (cca. 3500 î.Hr.) — și anume *sheng*-ul chinezesc sau orga chineză de gură, cum i se mai spune¹ [1].

O ”readaptare” a *sheng*-ului chinezesc, a fost realizată pe la începutul sec. al XIX-lea de meșterul berlinez Christian Friederik Bushmann (1821), inventând *mundharmonica* — muzicuța zilelor noastre.² Invenția era bună, însă, cel ce o folosea, trebuia de fiecare dată să rânduiască cutioarele respective. Meritul tânărului Friederik a constatat în a aranja toate anciile (15 la număr) într-o singură cutie cu 15 supape, astfel, creând prima mostră de muzicută diatonică, numită inițial *eolina de gură* [1].

Până la apariția acordeonului lui Demian (Cyril Demian), nu trebuie de neglijat nici *armoniul cu foale* (grec. Fis — foale, burduf și armoniul — armonia germ. harmonium – armonium), instrument pneumatic cu clape, inventat de francezul G.J. Grenie (1810) și denumit de vienezul A. Hekli (1818) [5].³ Peste câțiva ani, la Berlin, Buschmann inventa *handaoline* (1821), iar la Viena Cyril Demian obține brevetul pentru un nou instrument (6 mai 1829/sau 25 mai, după alte surse bibliografice), instrument pe care îl numește *akkordeon* [5].⁴ Vom menționa că, ceva mai târziu, în perioada interbelică, acordeonul este cunoscut în două versiuni, adică două tipuri de claviaturi: cu butoane și cu clape (series of buttons and piano-style). În arealului românesc predomină acordeonul cu clape, mai rar fiind întâlnit cel cu butoane (în special la etniile din vecinătatea României care trăiesc pe teritoriul ei).

1. Acordeonul-instrument popular. În România acordeonul s-a făcut remarcat atât ca instrument solistic, cât și de acompaniament (dublând sau înlocuind mai multe instrumente precum: țambalul, braciul, chitara) în orchestrele de muzică populară, ansambluri tradiționale etc., încă pe la mijlocul perioadei interbelice. Acest instrument (acordeonul) a fost promovat de virtuoși instrumentiști, precum: Nicolae Florian, Gică Cristea, Benone Damian, Nicu Bela, Marcel Budală, Fărămiță Lambru, Sile Ungureanu, Ilie Udilă, Victor Gore, Gheorghe Lambru, Ion Onoriu, Bebe Șerban, Andrei Mihalache, Stelian Apostol, Vasile Pandelescu, Costel de la Bolintin, Viorel Fundament, George Ene (zis Ionică Minune), Constantin Lăcătușu (zis Fulgerică), Marian Bățănași (zis Mexicanu), Paul Stângă, Marius Turneanu, Marius Fulger ș.a.

În Republica Moldova acordeonul ca instrument popular se impune prin anii '40 ai sec.XX, și își păstrează popularitatea până în prezent. Dintre maeștrii acordeoniști de la noi îi numim pe Dumitru Gheorghită [3], Serghei Pavlov, Ion Neniță, Aurel Gada, Vasile Eșanu, Boris Lachei (Lachi), Arsenie

¹ Este un vechi instrument aerofon de lemn, cu ancii simple, având aspectul unui turn conic format de la 13 până la 24 de tevi, din bambus, de lungimi diferite, închise la ambele capete, așezate în poziție verticală, pe un suport din lemn sau metal, asemenea tuburilor de orgă. Baza fiecărei tevi este ușor sectionată, loc unde se fixează o ancie (o lamela) din lemn sau metal, lipită la capăt cu ceara ca să poată vibra lejer. Pe fiecare teavă, la câțiva centimetri deasupra anciei, se regăsește un mic orificiu. De la baza suportului pornește un tub în formă de pipă. Când se suflă în tub și se astupă orificiul cu degetul, aerul pătrunde în țevă și pune în vibrație ancia. Lungimea anciei este riguros calculată pentru a putea produce un singur sunet bine acordat. Dacă orificiul este lăsat deschis, aerul nu mai pătrunde în țevă și ancia nu are cum să vibreze. Un *sheng* modern are 17 țevi, din care 13 sunt acordate: *sol4, fa#4, mi4, do4, sol4, si3, mi4, do#5, si4, la4, re5, re4* și *la3* iar patru sunt mute, cu rol decorativ. Acest instrument a fost preluat și de către alte popoare asiatice ca instrument polifonic de acompaniament și interpretare în ansambluri.

² Christian Friederik Bushmann — a fost un tânăr acordor de orgi și pian. Pentru a-și înlesni activitatea de acordare a tuburilor de orgă, el a construit niște cutioare cu orificii, dotate cu ancii metalice de diferite lungimi. Suflând în orificiile respective ancia vibra și producea un sunet de o înălțime adecvată.

³ Sunetul *armoniului cu foale* se producea prin vibrația anciei metalice acționată de aerul comprimat de burduf care era pus în mișcare de un mecanism de pedale apăsată cu picioarele executantului. La exterior acesta se asemăna foarte mult cu pianul și cuprindea un ambitus de până la cinci octave.

⁴ Primul model de acordeon al lui C. Demian avea corpul instrumentului cu L=21 cm, l=9 cm și i=6 cm, dotat cu o singură claviatură pentru mâna dreaptă, cu doar cinci clape, iar burduful avea cinci pliuri. La deschiderea burdufului erau produse unele înălțimi de sunet iar la închidere alte înălțimi, respectiv armonicile cu acordaj alternativ au fost numite ”*germanca*” (nemțearca), ”*vienka*” (vieneză).

Pavliuc, Alexandru Vacarciuc, Emil Croitoru, Ion Talămbuță, Petrică Sârbu, Andrei Porcescu, Mihai Bătrânu, Sidor Rusu, Oleg Nedelea, Ion Dascăl [8], Petrea Neamțu, Timofei Tregubencu, Ion Caranfil, Constantin Rotaru, Vasile Rusu, Petrică Baranciuc, Vasile Dumincă, Victor Coman, Veaceslav Palcă, Mihai Amihalachioaie, Edgar Ștefăneț, Oleg Antoci, Mihai Sorocan, Vitalie Advahov, Ion Olaru, Vitalie Vataman, Alexandru Focșa etc.

Date documentare despre originea și clasificarea acordeonului ca instrument popular în Republica Moldova le găsim la Jan Vizitiu în lucrarea *Молдавские народные музыкальные инструменты*, care îl clasifică ca instrument aerofon cu limbă alunecată (*с проскакивающим языком*) [9]. Iar într-o ediție mai recentă găsim date despre apariția acordeonului ca instrument de componentă în orchestra de muzică populară și anume în *Табелу cronologic privind evoluția muzicii instrumentale tradiționale de ansamblu în spațiul dintre Dunăre și Carpați* semnat de Victor Ghilaș în lucrarea *Timbrul în muzica instrumentală tradițională de ansamblu*, care menționează: în 1957 are loc reorganizarea formației consemnate mai sus, ea privind totodată și o nouă denumire — *Fluieraș*. Componenta viori, violă, violoncel, contrabass, fluiet, taragot iar mai târziu acordeon și trompetă [4, p.77–91].

Dealtfel, referindu-ne la istoricul acordeonului în cultura muzicală autohtonă, constatăm, că alături de muzicuță/*chordomonica* (*unul dintre predecesorii acordeonului*) [6], este unul dintre puținele instrumente relativ tinere, care a fost adaptat rapid interpretării muzicii folclorice. Acesta (acordeonul), s-a bucurat de popularitate atât în mediul rural, cât și în cel urban, ca instrument solistic și de acompaniament în diferite ansambluri instrumentale și vocal-instrumentale (interpretându-se folclor, muzică tradițională de concert⁵, muzică de caffè concert, muzică academică și jazz), dar și în orchestrele profesionale de muzică populară, care au evoluat ca componentă instrumentală reprezentativă pentru muzica folclorică de scenă (vis-a-vis de tarafuri) din ultimele decenii.

2. Repertoriu și interpreți. Audiind materialele cu înregistrări la acordeon din Arhiva de folclor a AMTAP, am constatat că în mediul rural, spre deosebire de muzicuță, acordeonul s-a manifestat mai mult în componentele ansamblurilor instrumentale (însoțit de alte instrumente precum vioara, trompeta, naiul, clarinetul, toba, etc.) și vocal-instrumentale (de regulă acompaniind un solist vocal sau un ansamblu vocal), prevalând posibilitățile sale armonice, astfel, pregnând mai mult spre aspectul cu rol de acompaniament. În mediul urban, având o prezență importantă în orchestra de muzică populară, el se impune și ca instrument solistic. Repertoriul pentru acordeon include melodii (de joc sau în caracter de joc, mai rar întâlnit în muzica de ascultare) ce aparțin speciilor precum *Horă* (2/4, 6/8), *Bătută*, *Sârba*, *Ostropăț*, *Hora rară* (unele din ele devenite în timp „șlagăre folclorice”) și mai rar *Ruseasca*, *Rustem*, *Breaza*, *Cadângea*, etc. Totodată, vom menționa că acordeonul nu se manifestă ca instrument solistic în interpretarea orchestrală a melodiilor de tipul doinei și a derivatelor acesteia (fapt care este des atestat în folclorul bănățean de stil nou, bulgăresc, sârbesc, etc.), acestuia revenindu-i rolul de acompaniament.

În anii '80 a sec. XX se observă o completare semnificativă a repertoriului de acordeon și o evoluție sub aspect tehnico-interpretativ al acestuia (de altfel, acest fenomen este caracteristic pentru muzica populară de concert și de uz urban din Republica Moldova în general). În scenă, la spectacolele muzicale sunt interpretate și melodii specifice altor zone folclorice ale arealului românesc și ale altor etnii – romă, armeană, bulgară, sârbă, turcă, maghiară, ucraineană, evreiască, arabă ș.a. Această tendință poate fi bine sesizată ascultând înregistrări audio și video din arhive, fondurile radio și ale televiziunii naționale (TVM), pe rețelele de socializare ca youtube, facebook, etc., cu acordeoniști bine cunoscuți în Republica Moldova cum sunt Petre Baranciuc, Victor Coman, Edgar Ștefăneț, Mihai Sorocan, Veaceslav Palcă, Oleg Antoci, Vitalie Advahov, Vitalie Vataman, etc. Printre acordeoniștii care

⁵ Prin *muzica tradițională de concert* avem în vedere muzica în manieră tradițională semnată de autor, care era foarte populară pe la începutul sec.XX.

promovează în mod deosebit melodii din alte zone folclorice ale arealului românesc se evidențiază, în special, instrumentiștii Oleg Antoci și Edgar Ștefăneț.

Oleg Antoci și-a format un repertoriu divers, constituit din melodii preluate din repertoriul lăutarilor de stil vechi — generația mai în vârstă, melodii folclorice de circulație generală, din diferite zone folclorice ale României precum zona Moldovei, Ardeal, Banat și Oltenia, cât și melodii semnate de acesta (melodii de autor) adaptate stilurilor zonale respective. În maniera sa interpretativă putem identifica cu ușurință specificul zonal al piesei interpretate, totodată constatăm un colorit muzical unic, adus prin simț, gândire, articulație și emiteră individuală a sunetului. Din repertoriul său putem menționa câteva piese precum: *Ca la breaza*, *Hora visului meu*, *Sârba oltenească*, *Sârba lăutărească*, *Mi-e dor de voi*, *Brâu de caval*, *Hora lui Gheza*, *Drag mi-a fost calul bălan*, *Te-am iubit dintotdeauna*, *Sârbeasca*, *Sârba de la Drăgășani* (Vasile Pandelescu) etc.

Edgar Ștefăneț la fel și-a format un stil interpretativ specific. În creația sa putem observa adesea orchestrații depășind principiile armonizării tradiționale, cu un tipaj interpretativ orchestral (și nu solistic, adesea executate în duet cu fratele său — violonistul Marcel Ștefăneț) bine conturat în melodii precum: *Bătuta și Ruseasca de la Chișinău*, *Hora de la Iași*, *Breaza lui Edgar*, *Sârba gorjenilor și concertul de munte*, *Bulgăreasca*, *Bătutele de la Bacău*, *Rustem și Brează*, etc.

Menționăm creația și repertoriul unor acordeoniști de ”format folcloric”⁶ care au depășit limitele tradiționalului, promovând și ”muzică fusion” — ne referim la producțiile muzicale semnate de Petre Baranciuc și Victor Coman, cel mai recent fiind proiectul *Cosmopolitan Band* și lucrările *Romadriada*, *Calipanka*, *Ederlezi*, *Motive Balcanice*, etc., în care se evidențiază un tipaj stilistic tipic epocii tangoului argentinian, expuse într-o manieră modernă. La acestea se alătură Edgar Ștefăneț cu proiectul *Dialogue* (realizat în duet cu Igor Iachimciuc — compozitor și multi-instrumentist) la baza căruia este aplicată fuziunea folclorului românesc și a muzicii de jazz. CD-ul cuprinde douăsprezece creații, intitulate după cum urmează: *Fire misterioasă*, *Stația Circul*, *Cântecul băiatului*, *Bătrâneasca*, *Popas*, *Țiganca Rița*, *Maneaua coteiului*, *Valsul fetelor*, *Dealu-i deal și valea-i vale*, *Încântare*, *Dimineața după nuntă*, *Sarcasm*.

De asemenea, vom remarca și tânărul acordeonist Vitalie Vataman, care s-a impus în ultimul deceniu printr-o activitate diversă și consistentă. Repertoriul său se axează pe o simbioză a diferitor tendințe stilistice menționate mai sus la alți acordeoniști. Acesta scoate din anonimat melodii vechi, date uitării, interpretate de acordeoniști precum Fărămiță Lambriu, Marcel Budală, Vasile Pandelescu, Mihai Bătrânu, execută numeroase creații proprii (de autor) și nu în ultimul rând, melodii preluate din cultura altor etnii precum: *Basquali (Tonaka par)* — melodie de etnie azerbaidjană, *Habibi* — melodie de etnie arabă. În unul din interviurile recente, realizate cu Vitalie Vataman, acesta a menționat despre o colaborare cu muzicieni de etnie iraniană cu care a imprimat în studioul o nouă melodie.

Un rol deosebit în evoluția artei interpretative la acordeon ca instrument popular pe scenele de concert îl au duetele instrumentale, acordeonul fiind asociat, în special, cu vioara și mai rar cu clarinetul, (spre exemplu: duetul Ion Buldumea și Victor Coman sau Timofei Tregubencu și Ion Buldumea) sau trompeta (acest tip de ansamblu fiind întâlnit mai des în mediul rural). Din punct de vedere interpretativ, caracteristic acestor duete este interpretarea în unison și pe voci, respectând același *hașuri* (este foarte complicat ca un instrument cu coarde și unul cu clape să respecte în execuție aceeași tractare, fiziologic fiind radical diferită interpretarea discursului muzical ca digitație, a ornamentelor muzicale, a accentelor, etc.). Această tendință de interpretare în ansamblu se observă tot des în ultimele două decenii și a fost inspirată/preluată, probabil, de la lăutarii sârbi și bulgari, primele duete interpretând creații inspirate din folclorul acestor etnii (sârbi și bulgari) încă la sfârșitul anilor '80. Cele mai cunoscute duete în

⁶ Ne referim la instrumentiști acordeoniști din mediul tradițional, lăutari, care au promovat atât în teren cât și pe scenă folclorul.

componență de tip vioară — acordeon, care sau produs în sălile de concert pe la sfârșitul anilor '90 a sec. XX sunt: Edgar și Marcel Ștefăneț, Vitalie și Vasile Advahov, Mihai Sorocan și Oleg Vitliuc, Oleg Antoci și Corneliu Botgros.

Cu regret, documente notografice ale muzicii instrumentale populare de concert, interpretată la acordeon, studii, legate de repertoriu, orchestrații, metode de interpretare (făcând comparații cu alte genuri de muzică) găsim foarte puține. În sistemul de învățământ muzical din Republica Moldova acordeonul se studiază la toate nivelele (începător/școlar, mediu, superior) ca instrument popular, dar cu un program bi-direcțional: muzică academică și folclor — spre deosebire de alte instrumente. Problemele legate de metodologie și repertoriu în procesul de studii sunt multiple. Printre problemele legate de repertoriul academic pentru acordeon vom menționa cele legate de prelucrări/adaptări și transcrieri efectuate din repertoriul pentru baian (buton accordeons [1]) sau alte instrumente, iar repertoriul folcloric este limitat la un număr de două metode de acordeon, semnate de Șalin I. și Chiroșca & D. Neamțu P. [7, 2] și câteva culegeri de melodii ale autorilor E. Croitoru, T. Tregubencu, I. Maleca, care se referă mai mult la nivelul școlar/mediu.

Concluzii. Astfel, referindu-ne la acordeon, la posibilitățile lui tehnico-interpretative și la repertoriu, putem concluziona că arta practică/interpretativă a instrumentului în ultimele decenii a avansat foarte mult. În mediul rural, acordeonul este prezent în ansamblurile tradiționale, inclus în acte ceremoniale și obiceiuri calendaristice, iar în mediul urban, datorită cristalizării orchestrei de muzică populară ca componență instrumentală/orchestrală, acordeonul (alături de alte instrumente) se manifestă atât ca instrument solistic cât și de acompaniament. El este de nelipsit în spectacole muzicale, în sălile de concert, imprimările de studiu, Mass Media (radio și TV) și internet. Sunt cunoscute orchestrele profesionale de muzică populară precum: *Lăutarii*, *Mugurel*, *Folclor*, *Plai Moldovenesc*, Ansamblul de dansuri populare *Fluieraș*, Ansamblul Academic de Dansuri Populare *Joc* etc., în care, de-a lungul timpului, s-au manifestat lăutari acordeoniști, în mare parte, cu/și fără instruire academică (măiestria interpretativă a acestora fiind cunoscută în republică și peste hotarele ei), care au promovat un repertoriu instrumental select și divers. Considerăm că acest instrument, repertoriul și instrumentiștii care îl promovează reprezintă un domeniu important pentru realizarea unor studii etnomuzicologice fundamentale.

Referințe bibliografice

1. *Acordeonul* [online]. [citată la 25.01.19]. Disponibil: <https://en.wikipedia.org/wiki/Accordion>
2. CHIROȘCA, D., NEAMȚU, P. *Metoda de acordeon*. Chișinău: Hyperion, 1992.
3. *Dumitru Gheorghită Compozitor* [online]. [citată la 25.01.19]. Disponibil: <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2014/03/30/dumitru-gheorghita-compozitor/>
4. GHILAȘ, V. *Timbrul în muzica instrumentală tradițională de ansamblu*. Chișinău: SeArec-com, 2001.
5. Istoria acordeonului — posibilități tehnice și interpretative ale acordeonului [online]. [citată la 25.01.19]. În: *Evidențiem nevoile sociale din educație*. Disponibil: <http://www.creeaza.com/familie /diverse /muzica/Istoria-acordeonului-Posibilit181.php>
6. *Muzicuța* [online]. [citată la 25.01.19]. Disponibil: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Muzicu%C8%9B%C4%83>
7. ȘALIN, I. *Crestomație pentru acordeon și baian: (melodii populare): Pentru clasele I–IV ale școlilor de muzică*. Chișinău: Lumina, 1982.
8. *Un neam, o viață, un destin. Ion Dascal* [online]. [citată la 25.01.19]. Disponibil: <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2014/03/30/un-neam-o-viata-un-destin-ion-dascal/>
9. ВИЗИТИУ, Ж. *Молдавские народные музыкальные инструменты*. Кишинев: Литература артистикэ, 1985.